

ifj. Barta János

A reformáció jubileumai

Szerencsés egybeesés, hogy amikor a reformáció születésének 500. évfordulójához érkezünk, egyúttal Debrecen reformátusságának 450. évére is emlékezhetünk. A reformáció kezdeteként számon tartott 1517-es esztendő az európai történelem nevezetes fordulópontja lett. Ebben az évben, október 31-én szögezte ki Luther Márton ágostonrendi szerzetes 95 pontból álló vitairatát a wittenbergi vártemplom kapujára, elindítva ezzel a reformáció Európa tekintélyes részét meghódító diadalmenetét. 1567, amihez a mi ünnepünket kapcsoljuk, szerényebb területet érintett, Debrecen szempontjából azonban mégis fontos eseményt jelöl. Ebben az évben fogadták el a debreceni zsinaton a magyarországi reformációra döntő hatást gyakorló *Második Helvét Hitvallást*, amely létrehozta, megszilárdította a Magyar Református Egyház szervezeti kereteit. A dokumentum követte azt a Hitvallást, amelyet Bullinger Henrik állított össze, s 1566-ban írták alá a svájci egyházak lelkészei. Az a tény, hogy egy évvel később ennek elveit már Magyarországon is elfogadták, jól mutatja, hogy a hazai társadalom mennyire fogékony volt az új tanokra.

A Debreceni Szemlében több tanulmánnyal emlékezünk a kettős történelmi fordulatra. Ez ugyanakkor alkalmat szolgáltat arra is, hogy ne csak a nevezetes két év eseményeire vagy szereplőire figyeljünk, hanem a reformációs folyamat kevésbé ismert, de a tiszteletet hasonlóképpen megérdemlő résztvevőire is. Hiszen mindkét évszám egy-egy hosszú út állomását jelentette, amely elődök és követők fáradtságos és sok veszélyt rejtő munkájával teljessé lehetett ki. Luther hitújító, vagy legalábbis az egyházat reformálni akaró elődei közül többen is máglyára jutottak (mint a cseh Husz János), s tudjuk, őt is fenyegette a büntetés, ami elől csak Bölcs Frigyes szász választófejedelem mentette meg, amikor Wartburg várában látszat-fogságra vetette. De a német reformátor tanainak gyors elterjedésétől is konfliktusokkal teli pálya vezetett a svájci/kálvini reformáció elfogadásáig. És ebben immár nemcsak a katolikusok ellenállása jelentett akadályt. Luther és Zwingli 1529-i eredménytelen marburgi hitvitája meghiúsította a két irányzat megegyezését. Igaz, Zwingli 1531-ben végül mégis a katolikus kantonokkal vívott kappeli csatában vesztette életét.

Az európai eseményekhez hasonlóan a magyar reformáció is hosszabb érési, fejlődési folyamaton ment keresztül. Előbb a német reformátorok hatása érvényesült jobban, pár évtizeddel később a svájciaké. Mivel a magyarországi német városok polgársága Luther tanait fogadta el, a magyar lakosság inkább Kálvin nézetei felé hajolt. Ezzel pedig nemcsak vallási, hanem komoly politikai, társadalmi és gazdasági következmények is jártak. Debrecen számára a reformá-

tus hit a három részre szakadt országban a túlélés eszközzé vált. Abban az időszakban, amikor a „két pogány” közé szorult hazában a török és a Habsburg hatalom határára került települések lakói számára sokszor csak a menekülés, az elbujdosás lehetősége maradt, akkor Debrecen lakóinak szilárd hite, a hittel járó felelősségtudat adott tartást, és teremtett olyan közösséget, amely képessé tette tagjait a helyben maradásra a legnehezebb körülmények között is. A közösség iránti elkötelezettség készítette őket arra, hogy – ha súlyos megpróbáltatások és áldozatok árán is –, de vállalják a városra a két elnyomó hatalom által kirótt erőn felüli terheket.

Van Debrecenben egy rokonszenves legenda arról, hogy mennyire meg voltak győződve a lakosok választott hitüknek Isten által kijelölt diadalában. Ez a híres lycium-fa története. A városban a reformációt megindító Bálint pap a katolikus Ambrosius mesterral bocsátkozott volna vitába. Miután véleményükkel nem jutottak közös nevezőre, Ambrosius egy lycium bokor letört ágát szúrta a földbe, mondván: *„Akkor lesz ebből vallás, amikor a gallyból fa lesz”*. Ma a fává terebélyesedett lycium a város egyik turisztikai nevezetessége a Kálvin téren. A töretlen fejlődést sugalló szép legenda ellenére a debreceni kálvinizmusnak is megvoltak a maga buktatói. Hiába volt mezőváros Debrecen, papját földesura hívhatta meg. Az 1536-ban a városba érkező Bálint pap még a lutheri reformációt vezette be Debrecenben, s hiába tartozott nem sokkal később a helvét irányzathoz Dézsi András iskolamester, ha neki 1549-ben el kellett hagynia a várost, mert nem felelt meg Török János földesúr szigorú lutheránus elvárásainak. Debrecenben még évekig váltogatták egymást a lutheri és a helvét tanokat valló lelkészek, tanítók, míg végül – földesura ellenében – a város a kálvini tanok mellé állhatott. Közösségét pedig olyan lelkipásztorok vezethették, mint a reformáció hazai történetében is kiemelkedő szerepet játszó Dévai Bíró Mátyás, Kálmán-csehi Sánta Márton vagy Méliusz Juhász Péter.

Folyóiratunk tanulmányaiban elsősorban az új vallás debreceni igehirdetőit és munkásságukat kívántuk bemutatni. Szerzőik a reformáció legnevesebb hazai ismerői, többségükben a Debreceni Hittudományi Egyetem professzorai, munkatársai, akik elsősorban saját kutatásaik eredményeit adják közre. De közben megtudhatjuk olyan közhelyszerű megállapítások, szólások eredetét is, mint pl. a „Kálvinista Róma” elnevezése. Ezt először Dávid Ferenc unitárius erdélyi püspök adta még a 16. században gúnynévként Debrecennek. A 20. századra azonban az elnevezés pejoratív színezete eltűnt, tartalma pozitív fordulatot kapott, s mára az egész ország szemében Debrecen szimbolizálja.

A reformáció egyetemlegesen elősegítette az egész szellemi élet fejlődését, s kihatással volt az élet számos más területére is. Magyarországon Debrecen kitüntetett szerepet játszott e változások kezdeményezésében és véghezvitelében. A „Kálvinista Róma” a magyar művelődés történetében évszázadokon keresztül szellemi fővárosa volt hazánknak.